

ROSMALLA

broelen uit Hintham

Jaargang 3
Nummer 1
Maart 1993

In dit nummer o.a.:

- Den Bosch arrogant
- Sintematijs
- Oost- en West-Brabant

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) is een uitgave van de Heemkundekring Rosmalen en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie:	Redactieadres:
Mari van de Ven	M. Nijhoffstraat 8
Harry Coppens	5242 CV Rosmalen
Wil Verstappen-Witlox	tel. 04192-14094

Leden en donateurs ontvangen "Rosmalla". Donateurs betalen minimaal f 25,- per jaar. Abonnees (voor minimaal één jaar) betalen f 25,- per jaar (postabonnees f 35,-).

Heemkundekring, onder vermelding van: "abonnement Rosmalla".

Bankrekeningnr.: 18.45.43.444 (Rabobank Rosmalen, postgiro van de bank: 1099372) ten name van Heemkundekring Rosmalen, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen.

Bestuur:

Th. Derksen, voorzitter, Weidestraat 15, 5241 CA Rosmalen. Tel. 04192-12591
A.J. van de Ven, 1e secretaris, M. Nijhoffstraat 8, 5242 CV Rosmalen. Tel. 04192-14094
J.W. Westerlaken, 2e secretaris en contactpersoon, Venstraat 53, 5241 CD Rosmalen, Tel. 04192-13562
Sj. Hoedemakers-van der Sluis, penningmeester, Deken Fritsenstraat 53, 5243 VM Rosmalen. Tel. 04192-17366
H. de Werd, archief, Hintham 127, 5246 AE, Tel. 073-415914

Copyright 1993 Heemkundekring Rosmalen.

Zonder toestemming van redactie en / of bestuur mag niets uit deze uitgave worden overgenomen.

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud der ondertekende artikelen. Aan deze artikelen zal ook nooit iets veranderd worden zonder overleg met de auteur(s). Foto's en andere illustraties worden te allen tijde teruggezonden; teksten op verzoek.

Kopij voor het volgende nummer inleveren vóór 1 mei 1993.

Bij de voorplaat: Oud Hintham. Op de voorgrond café Stroucken, waar tevens de tramhalte was van de tram Den Bosch - Veghel, ook wel de goede moordenaar genoemd. Daarnaast met fraai geveltje de bakkerij van Siegbertus van Haren (13-06-1886 - 28-02-1959). De bakkerij werd voortgezet door zoon Jan van Haren (15-03-1917 - 15-05-1990). Collectie Heemkundekring Rosmalen.

VAN DE REDACTIE

Velen onder U ontvangen dit nummer waarschijnlijk op de Algemene Ledenvergadering van 1993. Op deze vergadering zal ook de redactie van Rosmalla aan bod komen. Wat is er aan de hand?

In 1991 heeft de Heemkundekring meegedaan aan de Open Monumentendag o.a. door het uitgeven een monumentenboekje. De redactie wil het restant van deze boekjes nu 'ombouwen' tot een extra nummer van de Rosmalla, dat niet aan een bepaalde datum gebonden is. Indien dit voorstel door de vergadering wordt goedgekeurd, hebben wij een vraag: Wie zou het op zich willen nemen een korte geschiedenis van de Heemkundekring en/of de Rosmalla te schrijven, ter publicatie in dit extra nummer? Reacties gaarne aan het redactieadres.

Nu ter zake. In dit nummer weer veel artikelen van Henk de Werd en Harry Coppens (of via hem: *Sintematijs*), een enkel artikel van Gerrit Mol en Wim Vekens, maar waar blijft het grote publiek? Er zullen in de Heemkundekring vast vele mensen zijn die best iets te schrijven hebben, maar er niet toe komen, of niet durven. Dit is zonde, want Rosmalla is tenslotte een blad van de Heemkundekring en niet van twee personen die af en toe wat assistentie krijgen. Laat het volgende nummer bestaan uit artikelen van meer verschillende auteurs! Ik wil er nog eens op hameren, dat er niets aan de inhoud van artikelen wordt gewijzigd zonder overleg met de auteurs, dus niemand hoeft te vrezen, dat een der ondergetekenden het lumineuze idee zou krijgen de clou uit Uw verhaal te snijden! Zit U om ideeën verlegen? Denkt U dan eens aan een geschiedenis van een der andere Rosmalense monumenten (naast de geschiedenis van Coudewater), of aan leuke gebeurtenissen uit Uw kindertijd. Ook reacties op geplaatste artikelen stellen wij zeer op prijs. Denj ook aan anekdotes. Ook hebben wij graag wat meer illustraties, zolang het aantal *foto's* per artikel maar niet meer dan drie is.

In deze Rosmalla staan in ieder geval weer vele lezenswaardige artikelen die toch weer voor een volle Rosmalla gezorgd hebben. De derde vervolgsérie, zoals in het vorige nummer beloofd, zal helaas nog even op zich laten wachten. Misschien bent U ons wel voor!!

De redactie van Rosmalla,
Harry Coppens
Mari van de Ven
Wil Verstappen-Witlox.

OOST- EN WEST-BRABANT

Gerrit Mol

Zo'n zestien jaar geleden kwamen wij vanuit Etten-Leur in West-Brabant naar Rosmalen, een eind naar het oosten dus! In die periode is het mij opgevallen dat minstens een keer per jaar opgemerkt wordt: dat was zeker een hele overgang! Steeds was het antwoord dan: helemaal niet of nauwelijks!

Ik heb me erover verbaasd dat West-Brabant voor velen blijkbaar identiek is aan kleigrond, protestants en stijf. Een misverstand! Ik wil hier absoluut niet tekort doen aan de Westbrabanders die ten noorden van de lijn Breda-Bergen op Zoom wonen. In grote lijnen is dat namelijk de categorie waarop men doelt, als men veronderstelt dat er een groot verschil zou zijn tussen Oost- en Westbrabanders.

Als kind fietsten wij vanuit Etten nogal eens door de polders in de richting Zevenbergen, Willemstad, Dinteloord, De Heen, Fijnaart, Klundert, Kruisland, Standdaarbuiten. Dan zag je inderdaad een ander landschap dan thuis. Je zag er op zondag ook heel wat minder mensen op straat. Benzinepompen en cafés waren er dan gesloten. Je zag suikerbieten, vlas, tarwe. Wie het laatste mededelingenblad van *Brabants Landschap* gelezen heeft, of wie de tentoonstelling in het Tilburgs Natuurmuseum over de mens in zijn landschap gezien heeft, weet dat die twee zeer veel invloed op elkaar uitoefenen.

Etten-Leur, Sprundel, Rucphen, Wouwse Plantage, Sint-Willibrord en nog een heleboel andere dorpen en gehuchten echter zijn net zoals Vinkel, Rosmalen, Nistelrode en noem maar op echte zanddorpen. De grond is er plaatselijk iets beter (Zundert met zijn tuinbouw en boomkwekerijen van oudsher), het leven werd er zo'n 40 jaar geleden helemaal bepaald door het boerenbedrijf: toen nog echt gemengd bedrijf. Keihard ploeteren, sterk afhankelijk van de natuur. De kerk was de enige instantie die voor rust zorgde met zijn feestdagen en ontmoetingsplaatsen.

Grootschalige industrie kwam er pas rond 1955, toen Etten-Leur en Rucphen, net als -meen ik me te herinneren- Helmond als zogenaamde stimuleringsgemeenten werden aangeduid. Een uitkomst voor veel boerenfamilies. De kinderen hoefden niet meer ver weg te trekken om een behoorlijk bestaan op te bouwen. Veel jonge boeren en boerinnen waren immers al naar Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Frankrijk en Luxemburg uitgeweken. Anderen verdienden hun boterham in de havens van Rotterdam en Antwerpen, pendelden naar de Belgische steenkolenmijnen of verdienden een centje bij in de bietencampagne.

Als ik nu de verhalen lees en hoor over het oude Rosmalen, dan blijken die echt niet zoveel te verschillen van wat ik in Etten zag. De namen zijn anders: Koevoets, Van de Borst, Heeren en Monden klinkt nu eenmaal anders dan Heymans, Van Crey of Van Alebeek. Het zijn allemaal mensen met dezelfde geschiedenis,

geworteld in de Brabantse zandgrondencultuur.

Geen wonder dus dat wij ons nog steeds prima thuisvoelen in Rosmalen!

DE NAAM *HINTHAM* TOPONYMISCH-BIBLIOGRAFISCH TOEGELICHT

Wim Veekens

"HINTEM, naam welken men in de wandeling wel eens geeft aan het geh.(ucht) Hintham", aldus een aardrijkskundig woordenboek van zo'n 150 jaar geleden¹. De uitspraak van dit door annexatie bedreigde dorp is in de volksmond nog steeds [hIntəm] (lees: hintum/hintem). De officiële spelling *Hintham* is een zeer oude: reeds in het jaar 1300 lezen we in een in het Latijn geschreven stuk: "de Roesmale et de Hintham"². De schrijfwijzen met (*h*)*um*, (*h*)*em* en (*h*)*om* dateren -naast steeds voorkomende vorm met *ham*- veelal uit latere eeuwen, ofschoon reeds in 1369 *Hintem* voorkomt³.

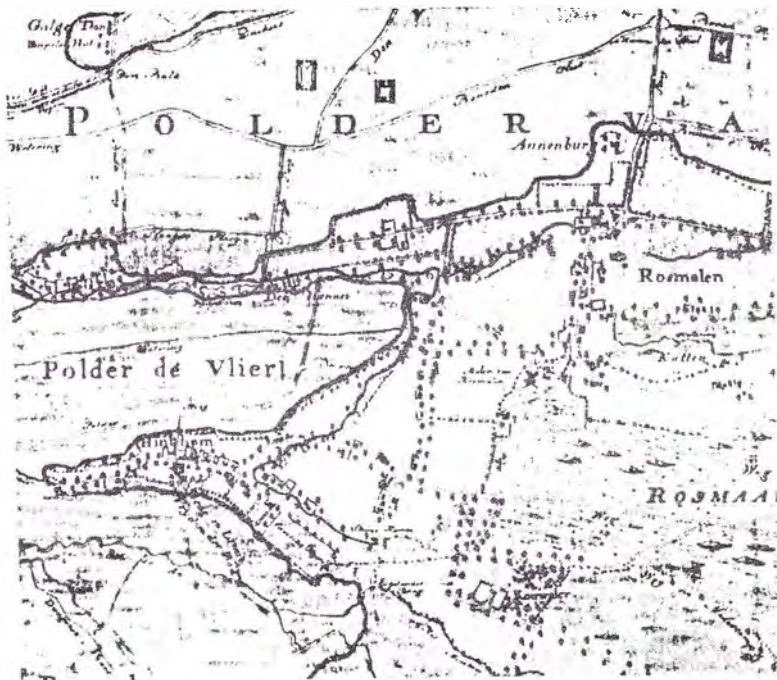
We zetten nu even een aantal oude bewijsplaatsen op een rij: *Hintham* (1300)⁴; *Hyntham* (1306)⁵; *Hyntam* (1328)⁶; *Hintem* (1369)⁷; *Hintam* (1428)⁸; *Hynthem* (1492)⁹; *Hint(h)em*, *Hijnt(h)em* (16e eeuw)¹⁰; *Hintum* (ca. 1635)¹¹; *Hintū* (1635)¹²; *Hinten* (16e eeuw)¹³; *Hynten* (eerste helft 17e eeuw)¹⁴; *Hinthen* (na 1696)¹⁵; *Hinthom*, *Hintom* (ca. 1670 - ca. 1725)¹⁶; *Hint(h)em*, *Hinthum* (18e eeuw)¹⁷.

Welke (mogelijke) betekenissen heeft men in de loop der tijden aan dit Rosmalense toponiem toegekend? Net als in onze artikeltjes over de naam Rosmalen, laten we een aantal naamkundige beschouwingen de revue passeren¹⁸. In naamkundige tijdschriften als *Nomina Geographica Neerlandica* (1884-1954), *Medede(e)lingen* (1925-1968) en *Naamkunde* (1969-heden) zal men tevergeefs naar een naamsverklaring van Hintham zoeken. Wat zeker is, is dat -zo men al een poging tot verklaring van *Hintham* doet- men nooit goed raad heeft geweten met het eerste bestanddeel *hint*. In zijn woordenboekje van 1962 zegt De Vries: "Hintham, N-B, buurtschap bij Rosmalen, ook Hintem gespeld, zal wel een heemnaam zijn, maar het eerste lid is onduidelijk."¹⁹ Volgens Samplonius "bevat [Hintham] het toponiem *ham* 'kromming, land in een bocht van een rivier'. De betekenis van *hint* is onzeker."²⁰ Bij de bespreking van het Eerselse hodoniem (=wegnaam) *et Hint*, merkt De Bont op dat "[het] eertijds een sloot [was] (die naar een grote kuil liep) met aan weerszijden een zandweg." Tegelijkertijd vraagt hij zich af, of dit *Hint* gelijkgesteld kan worden met "het eerste deel van *Hintham* (bij 's-Hertogenbosch)." Mogelijk, zo suggereert hij, horen deze namen met *hint*, etymologisch gezien, bij een Wels(h) woord *hynt* (= "weg")²¹. Alleen Hermans heeft in de vorige eeuw met stelligheid, naar onze mening, gewaagde verklaring

gegeven voor het hele toponiem Hintham. Hij schrijft: "Hintham of Hintem [...]. Laat men de adspirata *h* weg, dan krijgt men *Inthem*, het heim van *Inte* of *Ynte*, zijnde een friesche mann.(elijke) eigennaam. Wilt gij liever *Intham* schrijven, dan denk slechts op den *Ham* (zijnde een polder in of thans bij dat gehucht), van *Inte* of *Ynte*."²² Wat het tweede deel, *ham*, betreft, is men in de meeste gevallen de mening toegedaan dat dit element de primaire betekenis heeft van: "hamvormige kromming in een waterloop" en de secundaire betekenis van: "perceel/weiland gelegen in een bocht (of hoek) van een rivier"²³. Behalve deze betekenis kan *ham* ook "een bocht in een straat" zijn, volgens De Brouwer in een toponymisch verhandeling over de Vlaamse plaats Haaltert²⁴. Deze opvatting wordt in zekere mate gedeeld door Edelman en Vlam, als zij bij de bespreking van een groot aantal perceelsnamen in de Betuwe en Bommelerwaard de volgende conclusie trekken: "Zo liggen percelen met een *ham*naam in een bocht van een water of een weg waardoor een hamvormige omtrek kon ontstaan."²⁵ (Met de omschrijvingen van De Brouwer en Edelman lijkt er een antwoord gevonden te zijn op De Bonts vraag of *hint* iets te maken kan hebben met een woord uit de taal van Wales, namelijk *hynt* (= "weg"). *Hintham* zou dan betekenen: *bocht (*ham*) in een weg (*hint*)²⁶. Deze verklaring blijft speculatief, hoe mooi ze ook past bij *Hintham*). Naast de bovengenoemde (meest geaccepteerde) interpretatie van *ham*, heeft men, zoals Hermans al min of meer deed, in *ham* ook een aanduiding gezien voor 'een stuk polder' of iets dergelijks²⁷. Voorafgaand aan hun opstel in *Mededelingen* (1966) (zie noot 25), hebben de al geciteerde bodemkundigen Edelman en Vlam geconstateerd dat meestal "*Ham*namen gegeven [zijn] aan percelen die aan een uitspringend deel van een water of dorpspoldergrens zijn gelegen, hetgeen trouwens vaak samengaat."²⁸

Tot slot heeft men gemeend dat het tweede deel van *Hintham* een *heem*naam is. Hermans heeft (als tweede mogelijkheid) *Hintham* ontleed als een samenstelling van een persoonsnaam + *heim/heem*, **Intheim*²⁹. Over *heim* zegt hij: "Zeer vele namen [die uitgaan...] bij een verkorte uitspraak op *hem*, *hen* en *en*, ja ook op *ham*, dat wel oorspronkelijk hetzelfde zal hebben beteekend, [gaan terug op *heim*]", d.i. "eene met een wal, sloot of geboomte of andere sluiting bevrijd (=beschermd, omheind, WV) erf", "Hoezeer", zo voegt hij er onmiddellijk aan toe, "eenige plaatsen als *Hintham*, de *Ham* buiten de *Hampoort* te Grave, en de *Ham* te Lith meer zien op weilanden, welke met betuining en sloten zijn beschut, om het vee binnen de weide te houden."³⁰ De Vries gelooft eveneens dat *Hintham* een *heem*naam is. Hoogstwaarschijnlijk gaat hij hierbij uit van de door hem gegeven variant *Hintem*³¹. In zijn recentelijk bijgewerkt etymologisch woordenboek staat onder het trefwoord *heem*: "mnl. *heem*, *heim* "woonplaats, erf", bewaard in (...) *heemraad* en in de afl.(eiding) *in- uitheems*; vormt vele plaatsnamen waarin het afgesleten kan zijn tot *um*, *em*."³² Moerman heeft iets dergelijks gezegd: "*Ileem*, mndl. *heem* (...) erf, huis, woonplaats, dorp", met de toevoeging: "In pln. (= plaatsnamen, WV) vaak *-hem* en *-um* (ook *-om* en *-en*)."³³

Fragment van de "Caart Figuratief der Geformeerde Inundatie (...) van 's-Hertogenbosch" (1785), genomen uit:

'Rosmalen in oude tijden', 1955, blz. 17

Fragment van de "Caart Figuratief der Gereformeerde Inundatie (...) van 's-Hertogenbosch", genomen uit: "Rosmalen in oude tijden, 1955, blz. 17.

Overzien we het geheel van oude naamsvormen, dan stellen we vast dat wat De Vries en Moerman (en lang vóór hen Hermans) opmerken over de verkorte vormen van *heem*, namelijk *-hem*, *-um*, *-om* en *-en*, zelfs helemaal opgaat voor de naam Hintham (vergelijk: *Hinthem*, *Hint(h)um*, *Hint(h)om* en *Hinten*)! Deze vormen zijn vermoedelijk ontstaan uit de initiale accentwerking: de klemtoon valt op de eerste lettergreep (*Hintham*). Daardoor wordt de tweede lettergreep onbeklemtoond, toonloos, waardoor *ham* verzwakt wordt tot [(h) m] = *(h)em* en *(h)um*; de vorm *(h)om* kan men wellicht als een variant van *(h)um* beschouwen. De uitgang *-en* in plaats van *-em* is, zo hebben we eerder gezien, een kwestie van grafie. Het hangt ervan af hoe men de afkortingsstreep (̄) in combinatie met een klinker interpreteert: hetzij als een *-m*, hetzij als een *-n*³⁴. Hoewel de oudere vormen, onzes inziens, toch wel aantonen dat *Hintham* van oorsprong een *ham*-naam is, ontwikkelt deze plaatsnaam zich later, als gevolg van een 'normaal' taalverschijnsel (= de invloed van het accent op de (klank)ontwikkeling van een

woord of naam), als een *heem*-naam (naast de officiële vorm *Hintham*)!

Met betrekking tot de betekenis van de complete naam *Hintham*, kan men concluderen dat die moeilijk te achterhalen is. Alleen Hermans heeft gewaagd dit toponiem naamkundig te ontleden als een persoonsnaam (een Friese mansnaam) gekoppeld aan *ham/heem*³⁵. Wat de afzonderlijke delen *hint* en *ham* betreft, hebben we gezien dat er voor het eerste deel in feite nog steeds geen bevredigende verklaring gevonden is. Het tweede lid is een enkele keer opgevat als *heem* "woonplaats, besloten erf", enz. Het meest vanzelfsprekend lijkt het in het tweede deel van *Hintham* niet *heem*, maar *ham* te zien. Namen met *ham* zijn in wezen vormaanduidende namen, met andere woorden: *Hintham* is benoemd naar de vorm; in dit geval naar *ham* dat ook nu nog de betekenis heeft van onder andere "bocht van het been, dij, bil, achterbout"³⁶. In overdrachtelijke zin wordt dan met *bocht* bedoeld: "bocht in een waterloop" en bij uitbreiding: "land gelegen in of aan de bocht van een rivier"³⁷. Tot slot het volgende: de naamkundige betekenis van *Hintham* mag dan misschien niet helemaal zeker zijn, voor de Rosmalenaar echter, blijft het Rosmalens kerkdorp *Hintham* 'Hintem' ([hIntəm]) en... Rosmalen(s), dat is zeker!

Verwijzingen

¹ A. v.d. Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, dl. IV, 1844, blz. 619.

² H. Camps, *Oorkondeboek van Noord-Brabant tot 1312*, I, tweede stuk, 1979, nr 596, blz. 718.

³ H. v. Bavel, *Inventaris van 100 Bossche Testamenten 1353-1698*, 1972, regstnr. 9.

⁴ H. Camps, a.w., zie verwijz. 2.

⁵ idem, nr. 701, blz. 837.

⁶ A. Kappelhof, *Het Archief van het Groot Begijnhof*, 1989, regstnr. 2.

⁷ H. v. Bavel, a.w., zie verwijz. 3.

⁸ H. v. Rooij, *Het Oud-arcief van het Groot-Ziekengasthuis*, II, 1963, regstnr. 682.

⁹ idem, I, Inv.nr. 1870.

¹⁰ H. de Werd, *Rosmalen Vroeger*, z.j., blz. 37 (uitgegeven 1985, red.).

¹¹ J. Colom, *De Vyerige Colom verthonnende de 17 Nederlandsche Provinciën*, ca. 1635, heruitgave 1987, blz. 10-11.

¹² D. Duncker & H. Weiss, *Het Hertogdom Brabant in kaart en prent*, 1983, blz. 89. Het streepje boven een klinker = klinker + -m of -n. Men kan dus lezen *Hintum [hInt@m] of *Hintun [hInt@n]. Voor de vormen eidigend op -n, zie de drie opeenvolgende namen in de opsomming (*: zie noot 26, red.)

¹³ H. de Werd, *Rosmalen was een ellendig land*, 1982, blz. 144.

¹⁴ D. Duncker & H. Weiss, a.w., blz. 42.

¹⁵ idem, blz. 133.

¹⁶ o.a. H. de Werd, 1982, blz. 154; idem *Oud-Rosmalen*, 1987, blz. 288; idem *Rosmalen Vroeger*, blz. 295.

¹⁷ o.a. *Rosmalen in oude tijden*, 1955, blz. 17 en 46; H. de Werd *Rosmalen Vroeger*, blz. 295.

¹⁸ W. Veekens, *De naam Rosmalen*, in: *Rosmalla*, nr. 5, 1991, blz. 5-11; nr. 2 (=7), 1992, blz. 10-13.

¹⁹ J. de Vries, *Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen*, 1962, blz. 79.

²⁰ G. van Berkel & K. Samplonius, *Het Plaatsnamenboek*, 1989, blz. 83.

²¹ A. de Bont, *Dialekt van Kempenland*, III, 1969, blz. 163. Op de betekenis van "weg/straat" komen we nog terug.

²² C. Hermans, *Sleutel ter verklaring der meest oud-Germaanse eigennamen van steden, dorpen en gehuchten*, in: *Geschiedkundig Mengelwerk*, II, 1841, blz. 100-101.

- ²³ Zie de reeds genoemde etymologie van Van Berkel & Samplonius en o.a. J. Lindemans & C. Theys, *Brabantse Plaatsnamen*, X, *Dwoip*, 1948, blz. 45; H. Moerman, *Nederlandse Plaatsnamen, een overzicht*, 1956, blz. 81; J. de Vries/F. de Tollenaere, *Etymologisch Woordenboek*, 1991, blz. 161.
- ²⁴ J. de Brouwer, *Oostvlaamse plaatsnamen*, II, *Haaltert*, 1955, blz. 53.
- ²⁵ C. Edelman & A. Edelman-Vlam, *De relatie tussen naam en vrom van percelen in het Rivierkleigebied*, in: *Mededelingen*, 1966, blz. 73-74.
- ²⁶ * = taalkundige reconstructie = veronderstelde vorm/betekenis.
- ²⁷ C. Hermans, a.w., blz. 101.
- ²⁸ C. Edelman & A. Vlam, *Over de perceelnamen van het Nederlands Rivierkleigebied. Betuwe en Bommelerwaard*, 1949, blz. 43.
- ²⁹ Hermans, zie boven en a.w., blz. 101.
- ³⁰ idem, a.w., blz. 86.
- ³¹ De Vries, a.w., 1962, blz. 62; zie verwijz. 19.
- ³² De Vries/De Tollenaere, a.w., 1991, blz. 165.
- ³³ Moerman, a.w., blz. 85.
- ³⁴ Zie verwijz. 12.
- ³⁵ In het midden van de vorige eeuw stond de plaatsnaamkunde als serieuze wetenschap nog in haar kinderschoenen. Hermans aarzelt niet zich meer dan eens te baseren op taalkundige theorieën uit de 16e, 17e en 18e eeuw.
- ³⁶ Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*, I, 1976, 10e druk, blz. 902.
- ³⁷ Denk voor een vergelijkbare ontwikkeling aan (veld)namen met *tong*, *neus*, *hals* en andere lichaamsdelen. Zie hiervoor o.a. M Schönfeld, *Veldnamen in Nederland*, 1980, herdruk, blz. 121-122.

WERKGROEP ARCHIVERING DEED VERSLAG

Henk de Werd

Elke tweede dinsdag van de maand kent onze Heemkundekring de zg. inloopavond. Om aan dit fenomeen wat meer inhoud te geven, nodigt het bestuur regelmatig een werkgroep uit om die avond verslag te doen van haar activiteiten. Een prima initiatief. Het bestuur blijft op de hoogte van het wel en wee der diverse groepen en de leden krijgen meer inzicht in datgene wat anderen bezighoudt.

Dinsdag 12 januari was de groep archivering, die met grote regelmaat op woensdag- of vrijdagmiddag in ons verenigingslokaal werkzaamheden verricht, aan de beurt. Het was gezellig druk en onder het genot van een lekker kopje koffie ontstond er een levendige discussie over het doel van de schrijftactiviteiten van sommige leden op het gemeentehuis. Een telefoontje van de secretaris naar een der initiatiefnemers bracht wat klaarheid.

Op verzoek van de voorzitter nam ondergetekende de leiding en stelde elk lid van de werkgroep aan het bestuur voor.

Marie van de Burgt-de Wit, *Mrij de Wit*, zoals zij in ons sappig Brabants dialect wordt genoemd, verzorgt in belangrijke mate de knipsels over Rosmalen en Rosmalense mensen. Uiteraard werd een en ander van haar werk gepresenteerd,

Een van de laatste aanwinsten voor ons fotoarchief. We zien de familie Giebels in 1914. V.l.n.r. Piet Giebels, Tinus Giebels, vader Ludovicus Giebels, L. Giebels met daarvoor Hendrik Giebels en moeder Cornelia Damen. Coll. Heemkundekring Rosmalen.

waarbij Jan Hessels voorstelde ook de overlijdensadvertenties in de verzameling mee te nemen. Een goed idee!

An van der Donk-Langens, "zeg mar An Jorisse", zei ze zelf, toonde de verzameling bidprentjes, keurig alfabetisch opgeborgen onder de noemers Rosmalen en Niet-Rosmalen. Dit werk doet zij samen met Martha van Rosmalen-Pennings, alias Mart den Dekker. An gaat ook zorg dragen voor het weekblad *De Molen*, zodat de complete jaargangen bewaard blijven.

Uitgebreid werd ook stilgestaan bij de fotocollectie, het werk van Sjaan Hoedemakers, Ties van Creij, Martien *mister* der Kinderen en ondergetekende.

Ruim 400 foto's zijn inmiddels beschreven en in systeem gebracht. De verzameling blijft groeien.

Ondergetekende wees het bestuur ook op de bibliotheekcollectie over Rosmalen, waar z.i. nog te weinig gebruik van wordt gemaakt.

Het bestuur sprak lovende woorden over de vele activiteiten van de werkgroep en wenste alle leden veel succes toe.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

Cornelia Damen,

weduwe van

Ludovicus Giebels,

geboren te Berlicum 21 Jan. 1870 en overleden te Nuland 12 Aug. 1927.

Velen sterven plotseling en onverwacht, want op een oogenblik, dat men het niet vermoedt, zal de Zoon der menschen komen.

Hoe gelukkig en verstandig is hij, die zoodanig tracht te zijn in het leven als hij bevonden worden in het uur des doods.

Zij was een moeder waardig om in het aandenken der braven te blijven

Zij vermaande hare kinderen en hield hun het goede voor. Zij stond vast in haar geloof en was getrouw in den dienst van God.

Dierbare kinderen, uwe droefheid is groot, nu ik door den dood van u scheiden ga, doch laat u vertroosten; eenmaal zullen wij elkander weerzien.

Houdt Gods geboden voor oogen, leeft godsdienstig en blijft steeds met elkander vereenigd door een band van ware liefde.

Helpt mij door uwe gebeden voor mij tot God.

Mijn Jezus, barmhartigheid.
(300 dag. all.).

A. v. Pinxteren, Nuland.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

LOUIS GIEBELS,

ECHTGENOOT VAN

CORNELIA DAMEN,

geboren te BERLICUM den 21 Januari 1840 en, voorzien van de H. Sacramenten overleden te NULAND den 5 Mei 1919.

Mijn leven leerde weg in smart, en mijne jaren in zuchten. Psalm 30, 11.

Gij, o Heer, hebt mijn lijden in vreugde verwisseld, opdat mijne ziel U zinge. Heer, God, in eeuwigheid zal ik U loven. Ps. 20, 12—13.

De dood is beter dan een bitter leven en de eeuwige rust beter dan eene voortdurende ziekelijkheid. Eccl. 30, 17.

Zalig zij, die weenen, want zij zullen ver troost worden. Matt. 5, 5.

De dood is derhalve niet alleen geen kwaad, maar iets goeds. H. Ambrosius.

Dierbare Echtgenote, weest niet bedroefd, want de vreugde des Heeren is onze kracht. Esdr. 8.

Kinderen: uw vader verlaat de wereld, waar hij veel geleden heeft; vergeet hem niet in uwe gebeden. H. Antonius.

Mijn Jezus, barmhartigheid.
(300 dagen alliant).

J. van Pinxteren, Nuland.

De bezoekers van *De Bron* zullen gemerkt hebben dat de werkgroep inmiddels ook een fraaie vitrine ingericht heeft in de entree van ons cultureel centrum. Een prima promotie van onze Heemkundekring Rosmalen. Als reactie daarop schonk Frans van Venrooij, Heihooven 85, de kring een fraai fietsplaatje. Faas Coppens schonk een vuursteenbijl, vuursteendolk, een bijlvormig stuk steen, terwijl Hans Coppens een scapulier, zeven munten (18e en 19e eeuw) en een munstuk uit de 14e eeuw in bruikleen gaf.

's-HERTOGENBOSCH ARROGANT

Harry Coppens & Henk de Werd

De titel verraadt het al: Den Bosch gedraagt zich niet altijd even fatsoenlijk. Dat merken wij heden ten dage aan de annexatieplannen, maar het is niet de eerste keer. Het begint allemaal in 1684 en krijgt een vervolg in 1940. Dit terwijl moeilijkheden aan de grens met Nuland in 1680 heel wat vriendelijker zijn opgelost. Het eerste en

derde artikeltje hebben reeds eerder in De Molen gestaan (resp. op 17-04-91 en 08-05-91).

Den Bosch ook in 1684 arrogant

De arrogantie van onze nabuur Den Bosch i.z. de verfoeide annexatie van Ons Rosmalen is niet iets van de laatste tijd. Ook in 1684 gaf Den Bosch blijk van weinig hoffelijkheid bij het plaatsn van de scheidspaal bij Hintham. Van oudsher "bij placcaten en statuten van Brabant" was het aan "corpora, steden, heerlijkheden, vrijheden, dorpen noch plaatsen" verboden "af te palen hare gemijnte, als alleen ten overstaen en in bijwesen van de raat en rentmeester generaal der domijnen van Brabant."

Duidelijke taal, lijkt me. Wanneer een gemeente zijn grenspaal wil gaan zetten, dan mag dat alleen indien daar de rentmeester-generaal bij aanwezig is. Edoch. Wat zien we? De heren president en schepenen van de stad 's-Hertogenbosch hebben "eijgener autoriteit, sonder bijwesen, kennisse oft consent (toestemming) van opgemelten raet en rentmeester generaal der domijnen believen te stellen een scheijpael 't eijnder haere gemeijnte van Hintham diee gemeijnte van Roosmaelen." Rosmalen protesteert. In naam van "de raat en rentmeester generaal der domijnen van Brabant over de stad en meijerije van 's-Hertogenbosch" wordt geprotesteerd over "het onwettig sitten en stellen van den gemelten pael, die selve vervolgens calangierende (bekeuren) voor den peene van hondert gouden realen (muntstuk). En datten pael aanstonts sullen hebben te removeren (opruimen)."

's-Hertogenbosch viermaal vergroot! (van veertig- op vijfenzestigduizend zielen)

Te oordelen naar de aantallen is het duidelijk dat het artikel niet van recente datum is. Het toont wel aan dat de annexatieplannen van Den Bosch niet van vandaag of gisteren zijn. Het artikel werd gevonden in een Panorama uit 1940. Door de inval van de Duitsers is er van de uitvoering van deze plannen niets terecht gekomen. Zo kan uit iets kwaads toch nog iets goeds voortkomen. Het verhaal luidt als volgt:

"Den Bosch, de gemoedelijke hoofdplaats van Noord-Brabant, gaat een groote stad worden! Door annexatie der gemeenten Vught en Engelen (we brachten reeds een serie fraaie foto's van Vught) en van het dorp Hintham, der gemeente Rosmalen, zal de oppervlakte van Brabants hoofdstad viermaal zoo groot worden en dat is zeker niet gering. 's-Hertogenbosch wordt zodoende een uitgestrekte gemeente. Het zielenaantal zal stijgen van veertig- tot vijfenzestigduizend.

Burgemeester van Lanschot, die onlangs zijn vijfenzestigste verjaardag mocht vieren, krijgt nu een heele gemeenschap te leiden. Maar het is hem zeker toevertrouwd. Deze uitbreiding kan bloei en welvaren der stad in niet geringe mate bevorderen. En niemand zal dit het goed Den Bosch misgunnen!

Ook Breda, Helmond, Grave, Cuyk en Boxmeer krijgen uitbreidingen.

We plaatsen hier enkele foto's betreffende de uitbreiding van 's-Hertogenbosch, die nu wel spoedig een feit zal zijn."

Die foto's toonden ons *Burg. van Lanschot, wiens stad zozeer floreert, Een kijkje op Hintham, De oude toren van Vught, Het kerkje van Engelen en Burg. Loeff van Vught in zijn werkkamer van het fraaie raadhuis, dat hulp-raadhuis wordt.*

Moelijkheden aan de grens met Nuland - 1680

In 1680 waren er moeilijkheden gerezen -"questie ende geschil te rijssen"- tussen de heer en de regeerders van Nuland aan de ene kant en "de regeerders van den dorpe ende prochie van Rosmalen ter andere seijde". Het betrof hier "de lemitscheijdinghe".

Beide partijen zijn met elkaar overeengekomen "met beijde consent de oude palinghe te vernieuwen ende ingevolgen der selver genoemde resolutie soo heeft den Heer Crooy, drossaert van Nulant, in naeme van den Heer Gans als heer van Nulant ende Jan Janssen van Gerven, president, Hendrick Laureijnsen van Rosmalen, Bastiaan Janssen van Roy, Peter Hendrick, Aert Hoogh, Sijmen Dirckx van de Wetering ende Lambert Laurensen van Bocxtel, schepenen der heerlijkheijt van Nulant; Jan Lamberts ende Jan Jacobs Verhaghen, geswoorens der voorn. heerlijkheijt ter eenere; mitsgaders Jan de Cock, secretaris, Lambert Sijmons van den Heuvel, president, Jan Evert Huerkx, Jan Willems van der A. Jan Seijmens, Mathijs Geerits van Grinsven ende Jan Roeloffs van der Poll, schepenen der dorpe, prochie ende dingbancke van Rosmalen ter andere sijde..." om op de 25e juli 1680 de afpaling te doen ende vernieuwen.

Zij hebben dat gedaan met "gemeen consent (beider toestemming) ende goetvinden". De afpaling werd gedaan met "twee blauwe steenen, waerop aenden eenen cant staet van de voorsegde Heere van Nulant, ende aenden anderen cant uijtgehouden met lettere Roesmalen, waer van den iersten steen is gestelt opten wal van de Vinckelse weteringh ontrent in de vijftich passen westwaerts van de endecoy in Vinckel ende den anderen steen ontrent in de dertigh passen van den rietkuijl op het lanckveldt ostwaerts alwaer den voorsegden steen met gemeijn consent onttert ter plaetse alwaer den ouden pael is uijtgegraven wederom is ingestelt. Ende sal op beijde de steene aende cant van Nulant alnoch moeten gehouwen worden Hese, overmits Hese van ouijts herwaerts een derde partij inder gemeijnte is".

Inderdaad, zo kunnen grenskwesties ook opgelost worden.

VAN KLOOSTER TOT PSYCHIATRISCH ZIEKENHUIS 3

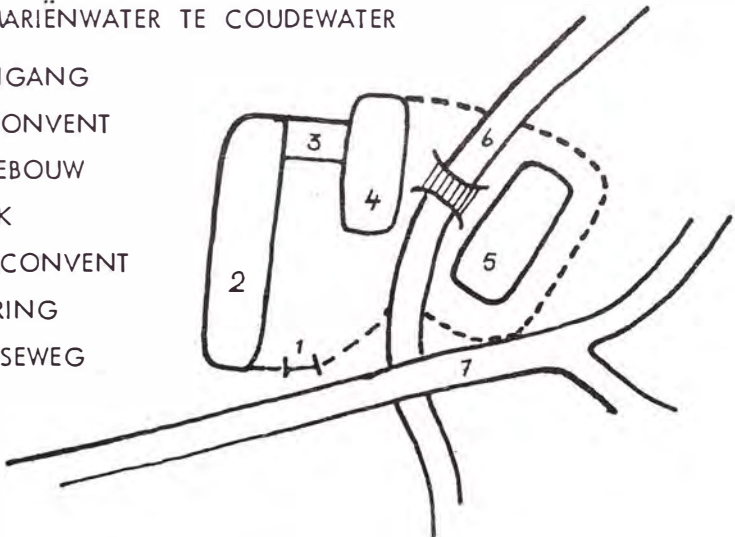

J. C. M. Poelman

Een silhouet-tekening van Coudewater op een kaart in de topografische atlas van het Bossche Gemeente Archief, voltooid door de geadmiteerde landmeter Joh. Camp op 2 februari 1785, kan hier dienen als bewijs. Ook in de stichtingslegende van Anholt staat dit trouwens duidelijk vermeld. De inrichting van zulke dubbelkloosters was in de middeleeuwen een noodzaak, vooral wanneer het een klooster betrof buiten de muren der stad. De veiligheid der vrouwen eiste immers in tijden van oorlog, roof en ruwe zeden een verdediging door mannen. In de zeventiende eeuw, toen de maatschappij beter georganiseerd was, werd deze unieke plaats van de abdis teniet gedaan door Paus Urbanus VIII, die in 1643 deze regel van twee conventen onder een dak ophief vanwege misbruiken, die in sommige kloosters waren ontstaan. In de geschiedenis van het klooster Coudewater zal men overigens tevergeefs zoeken naar enige sporen van misbruik hieromtrent. Eerder het tegendeel. Michael Ophovius, de laatste bisschop van Den Bosch vóór de inname der stad door Frederik Hendrik, heeft zelfs een soort getuigschrift voor het klooster Coudewater gegeven, d.d. 15 september 1634, ondertekend door hemzelf en door zijn secretaris A. Martyni. Het origineel hiervan, in het Latijn geschreven, bevindt zich in het archief van Maria Refugie te Uden. In dit schrijven getuigt de bisschop van zijn genegenheid voor Coudewater en schrijft het toe aan Gods Voorzienigheid, dat: "genoemd klooster, van onheuglijke tijden gesticht voor beide geslachten, in het driemaal herhaald beleg

KLOOSTER MARIËNWATER TE COUDEWATER

1. HOOFDINGANG
2. ZUSTERSCONVENT
3. HOOFDGEBOUW
4. ABDIJKERK
5. BROEDERSCONVENT
6. DE WETERING
7. BERLICUMSEWEG

van 's-Hertogenbosch, als in de jaren 1601, 1603 en laatst in 1629 bij de overgave der stad, door de Staten van Holland altoos is gespaard geworden, zo wat de goederen als wat de personen van beiderlei geslacht betreft, door welke religieuzen de gestrengheid van het slot te allen tijde allerstiptst is onderhouden". Dat het samenzijn van twee conventen in een klooster toch een bijzondere aanpassing vereiste, vooral waar het de dagorde betrof, spreekt vanzelf. De Paters en Broeders begonnen hun nachtgetijden om drie uur, soms ook te middernacht. Na het nachtofficie van het Broedersconvent begonnen om vijf uur de Zusters hun officie te zingen. Zo wisselden de Broeders en de Zusters elkaar gedurende de gehele dag af in het bidden of zingen van hun getijden. Alleen de vespers werden gezamenlijk gezongen, waarbij de hymne "Ave Maria Stella" een hoogtepunt vormde. Deze hymne werd afwisselend gezongen door het Broeder- en Zusterkoor, maar de woorden "Monstra Te esse Matrem" (= Toon, dat Gij de Moeder zijt) werden tot driemaal toe op steeds indringender toon herhaald. Ook de eucharistie werd natuurlijk gezamenlijk gevierd. De beste en kortste samenvatting van het leven van de Zusters geeft een handschrift uit de 17e eeuw in de Koninkl. Bibl. te Den Haag (133 G.4): "Die insettinghe ofte oprichtinghe van den oorden des Salighmaeckers" etc. wanneer er gesproken wordt over de intrede van een novice:

"Zo iemand vraagt in de orde te worden opgenomen, zal de bisschop haar zeggen: "Vraagt gij de intrede in deze Orde in de Naam van Jezus Christus en ter ere van Zijn allerheiligste Moeder, de maagd Maria?" Antwoordt zij: "ja", dan leidt de bisschop haar daarop de kerk binnen, terwijl hij zegt: "Zie, nu treedt zij op waardige wijze deze Orde binnen." Terwijl zij de kerk ingaat, draagt men een rood vaandel vooruit waarop aan de ene kant een afbeelding van de lijdende Christus staat en aan de andere kant een afbeelding van Maria. Want van de lijdende Christus zal de nieuwe bruid geduld en armoede moeten leren en van de Maagdelijke Moeder zuiverheid en ootmoed..... Zoals Maria al haar tijd in die delen verdeelde, waarin zij de Heer prees met haar mond, Hem diende met haar handen en tenslotte zorgde voor het lichamelijk onderhoud; zo zullen ook de Zusters al de tijd, die zij niet tegenwoordig zijn bij godsdienstige oefeningen of lezingen, ook met de hand werken, niet uit wereldse ijdelheid of tot eigen gewin, maar ter ere Gods en tot nut der kerken en der armen".

Bij de ingang van de kerk stond zowel bij de Broeders als bij de Zusters een open lijkstaf om hen voortdurend aan de dood te herinneren. Hun kleding was van wol en asgrauw. De Zusters droegen een hoofdsluier, waarop een kroon met vijf rode vlekken, die de vijf Wonden van Christus moesten betekenen; de priesters droegen op hun linkerborst een rood kruis, de diakens een rode vlam in een witte cirkel en de lekebroeders een wit kruis met vijf rode vlekken. Een volledig uitgegroeid klooster kon 85 personen omvatten; 60 zusters, 12 priesters (ter ere van de twaalf

apostelen en de H. Paulus), 4 diakens (ter ere van de kerkvaders Augustinus, Ambrosius, Hieronymus en Gregorius) en 8 lekebroeders.

De abdis, die het werkelijke hoofd van het klooster was in alle tijdelijke zaken, werd gekozen door de Paters en de Zusters. Zij werd echter in het bestuur der Zusters bijgestaan door de priorin, die door de Zusters gekozen werd, en in het bestuur der Paters door de prior. Deze laatste moest van de bisschop de nodige jurisdictie verkrijgen, waardoor hij als "confessor" het geestelijk welzijn van het gehele klooster kon behartigen.

Deze kloosters kregen in de Middeleeuwen na de pauselijke goedkeuring dikwijls zulke uitgestrekte privileges, dat zij niet slechts burchten van gebed waren, maar ook anderszins als een soort burchten konden worden beschouwd, waar alle invloed van ander geestelijk of wereldlijk gezag werd buitengesloten. Deze privileges konden oorzaak zijn van hoogoplopende moeilijkheden, als de wederzijdse partijen in een conflict geen haarbreed voor elkaar wilden wijken. Anderzijds zien we echter in de geschiedenis van Coudewater verschillende keren, dat men met een goed begrip voor elkaars standpunten toch wel tot een oplossing uit de moeilijkheden wist te komen. De privileges, aan de orde van St. Birgitta verleend, zijn samengevat in de bulle, die paus Martinus V op verzoek van koning Hendrik van Engeland uitvaardigde op 7 april 1419. Deze bulle is zo uitgebreid, dat ze zelfs niet in haar geheel is opgenomen in de "Analecta Gysberti Coeverincx", uitgegeven door G. v.d. Elzen en D. Hoevenaars. Voor een goed begrip van de geschiedenis van het Coudewaters klooster geven we hier een klein uittreksel van deze bulle uit een oud handschrift, dat zich bevindt in het archief van het klooster Maria Refugie te Uden. De bulle omvat in zijn geheel 72 artikelen, waarin, behalve over de kleding over het proefjaar, over de keuze van de abdis en allerlei andere kloosterlijke zaken, die de lezer weinig zullen interesseren, bepaald wordt:

- dat geen enkele geestelijke rechter of prelaat mag rechtspreken over deze kloosters, over de goederen noch personen;
- dat alleen de bisschop van de stichter de visitator mag zijn en gezag heeft om over deze kloosters rechtsmacht uit te oefenen;
- dat men noch in het klooster te Vadstena, noch in de overige kloosters der orde noch in de kloosters die nog opgericht zullen worden, iemand mag vangen, verwonden of doodslaan;
- welke straf degenen belopen, die deze kloosters tekort doen noch voldoende te hulp komen;
- hoe deze Orde vrij is van alle tol, weggeld en tienden, en niet voor een gerecht gedaagd kan worden;
- dat deze kloosters geen schatting mag opgelegd worden door geestelijke of wereldlijke autoriteiten;
- dat de bisschop geen tijdelijk loon mag vragen aan deze kloosters voor bewezen diensten, noch zelfs aannemen, wanneer hem dit uit dankbaarheid zou worden

aangeboden;

- dat de abdis of haar plaatsvervangsters, noch de confessor of andere paters giften of kleinodieën van het klooster mogen vervreemden op straffe van de ban;
- dat, wanneer de bisschop van het diocees niet geschikt blijkt om zijn dienst te doen of visitatie te houden, de abdis en de confessor met de twee conventen het recht hebben, zelf daarvoor een andere bisschop te verzoeken;
- dat de bisschop noch iemand uit zijn gevolg het klooster der Zusters mag betreden bij een visitatie;
- dat de visitorator geen boete op kan leggen;
- hoe zij in geval van een ban of algemeen interdict de diensten mogen verrichten;
- dat dagelijks de Mis van O. L. Vrouw mag worden gelezen;
- dat alle nieuwe kloosters delen in alle privileges en aflaten van de reeds bestaande kloosters;
- dat men niemand mag verhinderen in deze orde te treden;
- dat de Pater en de Mater in een nieuw huis dezelfde macht bezitten als de abdis en de confessor in de reeds gevestigde kloosters;
- over het habijt en het aantal van de Broeders en Zusters in een klooster;
- dat de Broeders en Zusters bij een overgang naar een andere orde alleen mogen intreden bij de Karthuizers;
- dat een weggelopen kloosterling en ook zij, die zo iemand verbergen, in de ban zijn; en dat men zo iemand mag vangen en binden, zonder dat hij of zij zich kan beroepen op een hoger gerecht;
- dat de kloosterlingen geen beneficies of ambten mogen verwerven;
- hoe de abdis en de confessor de kloosterlingen mogen corrigeren;
- dat de confessor het hoofd is in geestelijke zaken en de abdis in de tijdelijke zaken;
- dat de prelaten en pastoors de H. Kerk en ieder ander zich dienen te houden aan de letterlijke tekst van deze bulle.

"Gegeven te Florence, de 7e van april, in het tweede jaar van ons pontificaat"

Paus Martinus V

Geraadpleegde bronnen (hoofdstuk 2)

Rector Zwijssen	Handschrift over Coudewaters geschiedenis (Arch. psych. ziekenhuis Coudewater)
Moll:	"Kalender voor de protestanten in Nederland" (uitg. Arnhem 1862)
Moll:	"Kerkgeschiedenis van Nederland" (uitg. Arnhem 1864)
J. Kronenburg:	"Maria's heerlijkheid in Nederland" (uitg. Amsterdam 1905)
Tore Nyberg:	"Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters" (uitg. Lund 1965)
K. Adelsten:	"De II. Birgitta van Zweden" (uitg. Brugge 1960)
Sven Stolpe:	"Vrouw Birgitta glimlacht" (uitg. Bilthoven)
J. v.d. Schaar:	"Woordenboek voor namen" (uitg. Utrecht, Aula 1964) Arch. Maria Refugie te Uden.
G.v.d.Elsen en W. Hoevenaars:	"Analecta Gijsberti Coeverinx", (uitg. Den Bosch, 1905-1907)

Wordt vervolgd.

SUNTEMATIJS

W. van Doorn

Dit artikel heeft W. van Doorn uit Den Dungen destijds geplaatst in het plaatselijk heemkundebled. Omdat hieromtrent tussen Rosmalen en Den Dungen weinig of geen verschillen waren, heb ik contact opgenomen met de heer Van Doorn en hem toestemming gevraagd het artikel in zijn geheel over te nemen. Ook voor enkele andere artikelen, waaronder De vier Jaorgetèj, die van zijn hand zijn en die tezijnertijd geplaatst zullen worden, heeft hij mij volgaarne toestemming gegeven (Harry Coppens).

Me Suntematijs

Lúpt er ginnen hoas mer over ut ijs

Mar den urste mert

voere ze me kaar en pèrt

Over moas en wèrt.

Om met het bovenstaande rijmpje te beginnen -ik wil me niet wagen aan de weersomstandigheden die er bedoeld worden- maar alleen iets vertellen over Suntematijs. De Enkhuizer Almanak vermeldt 24 februari als feestdag van de H. Matthias, onder het boerenfolk beter bekend als Suntematijs. Suntematijs was eigenlijk de dag dat een dienstbetrekking bij de boer afliep. Dienstbetrekking is een mooi woord voor een jaar lang als meid of knecht gewerkt (gediend) hebben bij een boer. Men sprak ook wel van "den boer dienen". Suntematijs was de meest stille tijd in het boerenleven. Of dat daarom deze dag was gekozen voor vertrekdatum van meid en knecht, weet ik niet, in ieder geval, men verlette niet veel bij de overhuizing naar een andere boer.

Maar voor het zo ver was, was er wel het een en ander al voorafgegaan. Het waren meestal de grotere boeren met 15 ha. grond en 10 of 15 stuks vee die er een "gebooj op no konne hauwen", d.w.z. meid en knecht konden huren (= personeel in dienst nemen).

De meid en de knecht kwamen veelal uit de grote gezinnen en die waren er genoeg. Dat een boerenzoon als knecht ging dienen met het doel zijn werk (vak) te leren kwam zelden voor. Toch gaven de ouders van meid en knecht wel de voorkeur aan *eene pronte boer*.

Meestal werd een half jaar van te voren de huur overeengekomen, dat was een eenmalig bedrag dat na een jaar werken (dienen) op Suntematijs werd uitbetaald. Ook werd wel eens in termijnen betaald.

In de jaren 1910 was een huur voor een volwassen knecht ongeveer f150,00 per jaar + f1,00 zakgeld per week. Die gulden werd op zondagmiddag gegeven, want dan was de week pas om. Als meevaller of fooi was het soms gebruikelijk, als de

boer een goeie verkoop gedaan had, b.v. een veulen of een kalfvaars of een toom biggen, dat er dan voor de knecht iets extra's afviel, b.v. dubbel zakgeld. Was men het eens over de huur, dan werd dit als het ware bezegeld met het "op de soep komme", een etentje iets uitgebreider dan gewoonlijk en wel op zondagmiddag. Soms werd er dan door de boer al op gelet of zijn aanstaande knecht wel een vlugge eter was, want vlugge eters waren ook vlugge werkers, meende men. Ook werd bij deze gelegenheid de huurpenning gegeven, dat was een geldstuk, meestal een rijksdaalder; ging om een of andere reden de huur niet door, dan moest de huurpenning worden teruggebracht.

Den urste mèrt den neije booij op den hèrt,
Of ze zen gin skup onder der kont wèrt.

Dit rijm gold voor iedere meid of knecht, dus waren er maar een paar vrije dagen tussen de afloop en de aanvang van het dienstjaar. Over vrijheid gesproken: die was er haast nooit, het was werken geblazen van de vroege morgen tot de late avond. Er was geen tijd om te vrijen of te vechten, alhoewel het volgende rijmpje toch wel iets doet vermoeden:

Meid en knecht
Vrijt of vecht.

Was het voor een knecht hard werken, hij kon als het 's avonds donker werd, ermee ophouden, iets wat van een meid niet gezegd kon worden. Voor haar was er altijd wel iets te doen: sokken stoppen, aardappelen schillen enz. *totda'ge umvielt van de sloap.*

's Morgens was het weer vroeg dag, rond de jaren 1900 was koeien melken vrouwenwerk en in die jaren was het heel gewoon als mansvolk niet kon melken. Daarom werd er veeleer een meid gehuurd dan een knecht, want meiden waren, om een modewoord te gebruiken, breder inzetbaar.

Boerenmeiden moesten alle werkzaamheden doen, en er werd niet gauw gezegd "dat kan ik niet", men wilde de werkhouding zo goed mogelijk een jaar vol te zien houden. De slavenarbeid bestond als zodanig niet meer, maar de arbeidsomstandigheden verschilden er niet veel van. Niet voor niets was er het gezegde: "het is gin weer vur 't pèrt, go mar krabbe." Anders gezegd: men was meer bezorgd voor zijn paard dan voor zijn knecht. Het was langdurige, zware arbeid, slechte voeding en heel slechte beloning en zeker ook weinig waardering of voldoening.

Het was daarom ook als een pluim te beschouwen als men van zijn knecht kon zeggen: "hij werkte alsof het voor zijn eigen was." "Ge stond door de bessums ston." Soms, als er visite kwam, moesten de meid en de knecht *op geut eten* (mochten niet mee aan tafel zitten), degene die mij dat vertelde kon er over

meepraten, hij had het er slecht getroffen. Het was als een vooruitgang te beschouwen als je als dagloner kon gaan werken (êrbeijer), dat was per dag geld, ze hadden je dan nodig voor het extra werk, men ging dan meestal 's avonds naar huis.

Het gezegde "liever thuis dreug brōd dan mik op een aander" was er niet voor niets. En man was zondags vrij als dagloner, maar voor meid en knecht lag dat anders, die moesten ook twee maal kerken zondags en overnante zondag moest er meegeholpen worden om het vee te verzorgen. Zodoende bleef er van de vrije zondag niet veel over. Voor vrouwvolk was die vrijheid nog van kortere duur, want dat moest voor het donker worden binnen zijn. Naar de meidervisite gaan was ook altijd 's middags en door de week zo tussen twee en vier uur.

Zo'n meidervisite stelde een feestje voor (nou ja, feestje), er werd wel eens een liedje gezongen en ooit werd er gedanst, muziek was er zelden en als er dan een *monikaspulder* gevonden kon worden, dan gold dat als iets bijzonders, daar werd dan nog lang over nagepraat. Het meeste werd er over het werk gepraat over een nieuw kledingstuk en men ging "mekarre un bietje op zitten himmelen" en dat ze het toch zo goed getroffen hadden met haar boerin. Over vrijers en kientjes werd niet gauw iets gezegd. De knechts gingen meer naar kleuskesmèrt (St.-Nicolaasmarkt) en aten zich ziek aan speculaas en ander goedkoop snoepgoed.

Een boerenknecht en meid begonnen hun loopbaan meestal als *koeijeert* (koeienhoeder). Erg jong, op acht- à negenjarige leeftijd, werd men al met een stel koeien op pad gestuurd en als loon de kost met soms een zakcentje.

De kost (voeding) liet ook nog al eens te wensen over. De hele dag spek op tafel was een royaal begrip: dan was er goewd van eten en drinken. Maar eens per dag een stukje spek bij de middagmaaltijd was aan de povere kant.

Er waren vroeger toch al zo veel vastendagen en dan kwam er helemáál geen spek op tafel. Vlees was er bijna nooit. Men at tweemaal daags warm en de maaltijd bestond bijna altijd uit soep met spekwor(d)jes en petoasie (stamp) en zure müllekepap, want met suiker was men erg zuinig.

Broodmaaltijden (koffiedrinken) bestonden uit roggebrood met erg zoute boter, en 's morgens geen beleg; als er vis op tafel kwam, dan was het stokvis. Schrale Hans was vaak keukenpiet.

Daar waar mager man de kookpot roert

Worden de gasten zelden overvoerd (Dungens gezegde?)

Als de knecht militair gekeurd was, werd hij tot de groten (volwassenen) gerekend. Persoonlijke bezittingen op die leeftijd waren een kist om kleren in te bewaren, een zakmes (zeker als de knecht tevens voerman was), een horloge, kniepbeurs, sigarenkoker en schoenen, een duffel of overjas behoorde al tot de betere uitrusting. Al was je dan zogenaamd groot, toch werd er van alles over jou bedisseld en een eigen inbreng of meningsuiting was er niet. Het gezag was de

almacht zelve. Onderdanigheid was een schone deugd voor meid en knecht. Toch bleven er vooral knechts soms jaren bij dezelfde familie werken, zolang zelfs dat ze hun eigen naam verloren en gewoon de naam van de boer of de familie kregen. Het boerenmeid- en knechtsleven was meestal een duffe boel met veel armoe en weinig vooruitzicht. Misschien putte men hoop uit het oude gezegde "als ge met öew èrremoeije ginne road wit, bende niet wert dègezehèt".

HET TESTAMENT VAN DIRK V. VENROOIJ EN MARGRIET SIEPKENS 1793.

Henk de Werd

In het begin van de 18e eeuw woonde te Hintham het echtpaar Willem Siepkens - Hendrien van Tiggelen. Willem overleed op 18 maart 1752. Hendrien stierf op 20 maart 1760. Haar doodsbericht luidde: "20 Maart 1760. De Wed. van Willem Zipkens, genaamd Hendrien".

Interessant is het nog te vermelden, dat Hendrien de dochter was van Adriaan van Tiggelen en Margrieta van Beeck, die op 24 april 1694 te Rosmalen getrouwd waren. In het Rosmalense schepentrouwboek staat hun huwelijk als volgt beschreven: "Op heden dato ondergeschr. compareerde voor ons Jan Willem van Uden, president, en Peter Sterrenbu scheepenen in Roosmalen Adriaan van Tighele, ruijter onder het regiment van den heer vorst van Nassau en Margrieta van Beeck, jonge dochter woonende alhier ende naer dat de drie pioclamatien onverhindert waeren gepasseert soo hebben wij deselve volgens het echtreglement tsamen in den houwelijken staet bevesticht ende ingeseegent. Actum Roosmalen den 24 April 1694"

In 1722 blijkt Adriaan van Tiggelen reeds te zijn overleden. Voor de tweede keer huwde zij met Gijsbert van Rosmalen. Uit een akte van 1722 blijkt dat zij verhuurd hebben aan Jacobus Schoonhees uit Den Bosch "seeckere sijne geheele huijsinghe, stalling als den bij en aengehoren hoff, gestaen ende gelegen alhier ter plaatse genoemt Hintham, uijthangende oft gemenelijck genoemt den rooden leeuw".

Terug nu naar het echtpaar Willem Siepkens - Hendrien van Tiggelen. Hun dochter, Margriet Siepkens, was getrouwd met Dirk van Venrooij, meester-timmerman te Hintham.

Dirk van Venrooij en Margriet Siepkens kregen maar liefst negen kinderen.

1 Anna van Venrooij. Gedoopt op 24-1-1752. Overleden op 23 juli 1752. "Den 23 Julius 1752. Het kint van Dirk van Venrooij genaamt Anneke."

2 Wilhelmus van Venrooij. Gedoopt op 7 juni 1753. Op 14 mei 1786 huwde hij met Anneke Ackermans.

3 Adrianus van Venrooij. Gedoopt op 6 februari 1756.

4 Henricus van Venrooij. Gedoopt op 9 augustus 1758.

5 Arnoldus van Venrooij. Gedoopt op 28 februari 1761.

6 Cornelius van Venrooij. Gedoopt op 30 november 1793. Overleden op 11 juli 1766. Het kind van Dirk van Venrooij genaemt Cornelis.

7 Maria van Venrooij. Gedoopt op 15-8-1765. Zij huwde op 14 oktober 1792 met Warneus van Gerwen, geboren te Veghel.

8 Hendrina van Venrooij. Gedoopt op 23 mei 1770,

9 Anna van Venrooij. Gedoopt op 21 oktober 1773,

In 1793 trekken Dirk van Venrooij en Margriet Siepkens in bij hun zoon Adriaan van Venrooij (zie nr. 3). Een en ander heeft het volgende testament tot gevolg: Compareerde Dirk van Venrooij, mr. timmerman, en Margriet Siepkens,

Elf man onder het commando van den
Heere captein luitenant jehoban hebbe
verteert in Eeten en drinken vuer ende
licht ende slaper te samen met i'ie offer
cius. defomma van vijf gulden tien
stuivers givende min eyger handt
Actum hirtonden 14 october 1702
Margriet van Tiggelen

Margriet van Tiggelen verklaart dat elf personen verteerd hebben aan eten en drinken, vuur, licht en slapen voor vijf gulden en tien stuivers. 14-10-1702

Mathijs van Gerven uitsluitend van onse degeete goederen
om die specificeerde te betalen aan Arien van Tiggelen
Dinsdag den 14 november 1702
Jan Aenderd
Jan Aenderd
Bekende van dese boone staende
Mathijs van Gerven uitsluitend van onse degeete goederen
om die specificeerde te betalen aan Arien van Tiggelen
Dinsdag den 14 november 1702
Jan Aenderd
Jan Aenderd

Mathijs van Gerven wordt geordonneerd de specificatie te betalen aan Arien van Tiggelen. 14-11-1702

echtelieden en wonende alhier.

De vrouwe comparante voor soo veel des noods met gemelde haare man geassisteerd en door den zelve tot het passeeren en teekenen deeser geauthoriseerd bij deezen.

Dewelken verklaaren afstand te doen van hunne boedel en mitsdien hunne meubilaire, soo koper, tin, eijser, blekke als houtwerk en verdere hujsraad, de kruijdenierswinkel met de voorraad zijnde waaren en wat daar verder behoort als mede linnen en pellen, bedden en beddegoed. Item timmergereedschappen, mitsgaders een koebyeest en voorts alle hunne verdere gereede en ongereede goederen, welke hen thans zijn toebehorende geene van dien, hoegenaamt, uijtsgescheijde of gereserveerd, op te draagen en in volle vrije eigendom over te geeven aan en ten behoeve van hunne zoon Adriaan van Venrooij, mr. timmerman en meede wonende alhier. En waartegens henne zoon Adriaan van Venrooij voornoemd, welke hiermeede compareerde belooft en aanneemt om zijne vader en moeder geduurende hun leeven bij hem te zullen laten inwoonen en onderhouden in behoorlijke kost en drank, kleeding en verders in alles wat benodigt zullen weesen zoo wel in siekte als gezondheid, mitsgaders bij overleijden de zelve ten zijne kosten ter aarde te zullen laten bestellen met eene ordentelijke begraaftenisse na henne staat.

Met conditie in deezen toegedaan.

Eerstelijck dat ingeval den comparant Adriaan van Venrooij mogte koomen te overlijden voor sijne ouders voors of voor een van hun, dat alsdan met zijn dood voors inwooning en onderhouding zal cesseeren en alzo zijne hujsvrouw of kinderen die hij mogte agterlaaten daarin geensints verder gehouden zullen zijn, gelijke die, in dat geval ook niet verplicht zullen zijn om zijne ouders bij overlijden

ten hunne kosten ter aarde te laten bestellen, behoudende niet te min in dat geval zijne huisvrouw of kinderen den boedel en goederen voorsegt.

Ten tweede, dat den comparant Dirk van Venrooij en de comparante Margriet Siepkens gedurende de inwooning bij hunne zoon voorsegt ten behoeve en voordeele van denzelve zullen voortwaken den comparant in zijn ambagt en de vrouwe comparante in haar gewoonlijk huiswerk, soo langten zij daar toe in staat zullen zijn; dan zal hunne zoon hen niets onbehoorlijks mogen voorleggen of vergen om te doen, redene waaromme dees geconditioneerd is.

Ten derde, dat wanneer gebeurde den comparant Adriaan van Venrooij zijne ouders niet na hunne genoegen behandelende, dat in dat geval het aan de zelve zal vrijstaan van hem af te gaan en oversulks hij sal gehouden weesen, alsdan de boedel en goederen voorsegt aan hem bij deesen opgedraagen voor zoo verre als dan nog vindbaar en in weezen zullen zijn aan zijn ouders weder af te staan en terug te geeven sonder dat hij ietwas hoegenaemt in dat geval van dezelve zal kunnen deerven.

En eijndelijk ten vierde is geconditioneerd dat wanneer den comparant Dirk van Venrooij en de vrouwe comparante Margriet Siepkens tot hun verleijden bij hunne zoon voorsegt inwoonen dat alsdan de kleeren en linne en wat verder tot henne lijve behoort heeft meede zal zijn voor hunne zoon voorsegt.

Tot nakoming van hetgeen voorsegt verklaaren de comparanten over en weder te verbinden hunne persoon en goederen hebbende en verkrijgende.

Aldus gedaan en gepasseert ten overstaan van Gerardus van Grinsven en Willem Folkert Frijlinck, scheepenen binnen Rosmalen, den drie en twintigsten Julij 1700 drie en neegentig.

Tot slot voor de duidelijkheid nog een klein stamboomoverzichtje.

1 Adriaan van Tiggelen x Margrieta van Beek.

Gehuwd in Rosmalen op 24-4-1694.

Margriet huwde voor de tweede keer met Gijsbertus van Rosmalen.

Het echtpaar heeft in eigendom de rode leeuw te Hintham.

2 Hendrien van Tiggelen, dochter van Adriaan en Margrieta, huwde met Willem Siepkens.

Willem overleed in 1752, Hendrien in 1760.

Dit echtpaar kreeg 9 kinderen. Bij het overlijden van Hendrien in 1760 zijn er nog drie minderjarig. Een van de zonen, Adriaan Siepkens, en de man van Margriet

Siepkens, Dirk van Venrooij, worden voogd over die minderjarigen. Letterlijk staat er: "Adriaan Siepkens en Dirk van Venrooij, beide inwonende alhier dewelke als naaste bloetverwanten van de drie onmondige kinderen van Willem Siepkens verweckt aan Hendrien van Tiggelen in leeven inwoonderen deeses dorps de welke sig stellen en door deesen gegeren gesteld zijn en geaprobeerd als stellen en door deesen gegeren gesteld zijn en geaprobeerd als momboiren en voogden over de voorsegde onmondige kindere nomme deselve haare goederen te regeeren en te administreeren en soo als in deesen na regtenen wert gerequireert en gehouden en zijn te doen en ten dien eijnden ook ten allen teijden ten vermaan van deesen gerigten van hunne gedaane administratie doen goede reekening en bewijs en reliqua...." Rosmalen, 1-4-1760.

Margriet Siepkens, dochter van Willem en Hendrien van Tiggelen. Zij huwde met Dirk van Venrooij, Margriet overleed op 12 januari 1801. Haar doodsbericht was als "12 Januarij 1801. De vrouw van Dirk van Venrooij, genaemd Margaretha. Man en kinderen leven nog."

Dirk overleed op 18 april 1806. "18 April 1806 overleden Dirk van Venrooij, oud 87 jaren; gehuwd geweest, nalatende 4 kinderen wonende alhier."

DE BEVRIJDING VAN HINTHAM 2

Henk de Werd

Een paar weken vóór de publicatie van mijn eerste artikel over de bevrijding van Hintham vertelde collega Gerrit Mol van de basisschool Den Hogen Hof me, dat een van de onderwijzers aldaar, Jan-Kees Wollaert, op zoek was naar een opstel over de bevrijding van Hintham, geschreven door zijn opa. Hij had daar destijds een prijs mee gewonnen. Ik kan hem mededelen, dat die opstellen in mijn bezit waren, doch dat ze allemaal onder een pseudoniem geschreven waren. Een hele kleine notitie bracht de oplossing. Het verhaal van "De vierweeksche slaper" bleek van J. C. Wollaert, E 79, Hintham.

Wollaert, onderwijzer, (in 1964 verving hij, met toestemming en ontheffing, omdat hij reeds gepensioneerd was, het hoofd der school J. Vriens van de Annaschool) schreef een boeiend opstel, dat met een negen beloond werd. Een gedeelte van dit opstel vindt U in de vorige Rosmalla (jaargang 2 nr. 4) op pag. 11.

Deze keer wat citaten van "Sjors", Mia Vernooy, E 99A, Hintham, die, toevallig in Rosmalen, het vliegtuig in de wei bij Westerlaken zag neerstorten (Rosmalla, 2e jaargang, nr. 4, pag. 10).

"'s Morgens heel vroeg begon het al. Een lawaai. Was het laatste oordeel op komst? Aan het lawaai zou je het wel zeggen, maar de bazuinengelen waren ver te

Cooymans en Van Osch stond, kwam in actie. Het gedreun was niet meer van de lucht. Ramen en deuren rammelden er haast uit. Het was ontzettend! De tommies hadden er schijnbaar lak aan, want ze vlogen tergend laag en vuurden zo nu en dan terug. Dan was het opeens stil! Om een uur of een begon het pas goed. Weer een zwerm jagertjes, alsmar vurend op het afweer, dat nu natuurlijk eenzaam en verlaten op het weiland stond. Hier en daar kwam alleen een gehelmd moffenkop uit 'n *Deckungsloch* te voorschijn. Toen kwam de eerste formatie van eenendertig grote vliegtuigen. Monsters waren het. Met het blote oog kon je duidelijk de ster met witte balk op de vleugels en romp onderscheiden, en verder zag je een touw gespannen tussen twee vliegtuigen. Het laatste was dus een zweeftoestel, waarschijnlijk met parachutisten. Steeds trokken er maar nieuwe zwermen over. Een groep week naar links en opeens hing de lucht vol van dansende, schommelende popjes. Dus toch parachutisten. Het liefst had ik mijn fiets gepakt en was ik naar Heeswijk gegaan. Maar fietsen.... !! Om half vier was het afgelopen. Nu het gevaar voorbij was, kwamen de moffen weer "boven aarde". Gehelmd, mitrailleur op de nek, kwamen ze er aangestapt. Ze wilden stellingen maken om ons huis. "Es ist hier ideal", vonden ze. Ons huis gaf beschutting en van achter de muren konden ze de vijand goed bestoken. Wij in onze rats natuurlijk. Ze groeven en groeven, sjouwden met prikkeldraad en toen... een ordonnans! Alles werd ingepakt en de lieverdjes verdwenen in de richting Oss. Drie bleven er achter en gingen doodgemoedereerd op de stoep met hun handgranaten zitten spelen. Zij wachtten op de Tommies. Opeens komt een jongen van Van Gerven aangerend. Hij had de Tommies gezien. Dadelijk een oploopje natuurlijk. De Tommies zouden een rode platte pet op hebben en: ze zouden nu wel zo hier zijn. Practisch waren we al vrij. Vrij!? Vrij!? We dansten en sprongen als gekken. De drie moffen, die het geval minachtend aanzagen, lachten veelbetekenend. Het was slechts de "Prelude to War" voor Hintham.

Zondagmiddag begon het al. De eerste granaten, geheel onverwachts. Allemaal in de kelder natuurlijk. Heel dichtbij vielen ze. Je voelde de luchtdruk in de kelder. Brood hadden we niet meer, dus aten we maar pap van melkpoeder, die we op de primus konden koken. Een tijdje was het nu weer rustig. De nieuwsgierigheid werd ons toch te machtig en wij naar boven. Wat een ravage buiten. Bij onszelf waren nog maar twee ruiten stuk, maar aan de overkant, bij Kraak, zag het er hopeloos uit. We hoorden van allerlei ongelukken die er gebeurd waren. De angst greep je steeds vaster in zijn diepe klauwen.

Weer ging een dag voorbij en weer werd het avond. Mama wilde perse boven koken. Maar elke tien minuten kwam ze weer naar beneden gerend. Het menu voor die dag: Aardappelen met soep er over. Wat gaf het eigenlijk? Je proefde immers toch niet wat je at... Onophoudelijk suïden en ploften de granaten. Tot nu toe hadden wij nog geen inslag gehad, maar om een uur of zeven, een lawaai.... gevolgd door een vreselijke kruitdamp. Het leek wel of het hele huis met een slag inviel. We gingen even kijken. Het viel nog mee!.... Je keek alleen zo maar tegen

de heldere sterrenhemel aan. Het dak was foetsie. Zzzinggg... zzzinggg.... wij weer de kelder in. We baden het ene rozenhoedje over het andere..... Zou dan niets helpen? Zouden we er allemaal aan moeten? In een vuurpauze, omstreeks elf uur, gingen Leo en Nique naar boven, om nog wat beddegoed te halen.

Er klopte iemand op de achterdeur. Er daar stonden.... vijf Engelsen. Een blaast Leo's kaars uit en zei: "Say.....N.....R...." Wat ie zei, weten we nu nog niet. Leo en Nique zeggen ook iets en het schijnt in orde te zijn. Een komt er mee naar de kelder. Wat een vreugde! Wat een begroeting! Een echte Tommie! Je kon het haast niet geloven! Zou nu alle ellende voorbij zijn? Hij stelde ons gerust, met z'n Welsh accent, dat we toch verstonden. Hij kon niet blijven maar "came back". De artillerie die we hoorden, hoefden we niet bang meer voor te zijn, dat was maar Engels spervuur. In onze vurige ijver om hen te helpen legden we hem zo goed enzo kwaad mogelijk uit waar generaal Neumann huisde. Toen verdween hij. Om een uur of tien komt Van Lith met onze Engelsman de kelder in. "Vooruit jongens, eruit. We zijn vrij." We vlogen eruit. Ongewassen, ongekamd, met onze oude rommel aan, vol stof en stro van de kelder. Buiten... Zon... Licht. Na al die duisternis van de laatste paar dagen. Je zag eerst niets, maar toen... zoveel te meer. De weg lag bezaaid met dakpannen, puin, stenen en daartussen dode paarden, moffen, karren, koeien, takken, bomen. In het straatje tussen ons en Bronken lag een mof zonder benen. Een Tommie vertelde, dat die met een handgranaat door zijn eigen kameraden gedood was, hoewel die handgranaat eigenlijk voor hem bestemd was geweest. Bij Bronk was een groot gat in de muur en daarachter lagen drie Duitsers. Een was er zonder hoofd. Je zag niets anders dan een bloedige jaskraag. De twee anderen waren niet zo erg verminkt. Op een brancard lagen twee Engelse officieren. Een echte doodskleur lag op hun gezicht. Een Duitse dokter verpleegde hen. Zus zette hun helm af en goot wat cognac tussen die bleke lippen. Een kon er nog beter worden, zei de dokter. De ander

Bij de foto's: Op 11 en 12 augustus 1945 werden te Hintham de bevrijdingsfeesten gevierd. De feestelijkheden begonnen met een pontificale H. Mis in de Annakerk. 's Middags was er een officiële bijeenkomst "achter de woningbouw De Groot naast het voormalig brandweerhuis". Bij het graf van de gesneuvelde Engelse korporaal G. Kitchley werden enkele toespraken gehouden, o.a. door de Hinthamse pastoor Hoekx. Voor deze gelegenheid was ook de Engelse brigadegeneraal Doreman, die Hintham op 22 tot 24 oktober 1944 bevrijd had, uit Düsseldorf overgekomen.

Op het grafmonument leest men: Hier rust een geallieerd vriend.
Collectie Heemkundekring Rosmalen.

niet. Tegen het hek stond nog heel dapper een klein manneke geleund. Zijn kaak was helemaal weggeschoten. Iemand vertelde, dat het kanon, 'n Duits, dat bij Delsing voor de deur stond, dat gat in de muur bij Bronk geschoten had. Dat kwam, omdat de moffen dachten, dat er Engelsen in zaten, maar nu doodden ze hun eigen kameraden, die al krijgsgevangen waren gemaakt. Onze tuin was ook in een vesting veranderd. Overal kuilen en loopgraven, met geweren en mitrailleurs erin. Hier en daar lagen ook nog handgranaten. Bij Van de Akker lag een dode Duitse officier, brieven en foto's om hem heen verspreid. Bloed liep er met beekjes tussen door. Tussen die brieven vond ik een vinger, zomaar achteloos in het gras. 's Middags hebben Duitse krijgsgevangenen hun kameraden weggedragen op een oude deur en ze allemaal bij elkaar in een graf gestopt. Achttien waren het er. Een paar officieren kregen een apart graf. De krijgsgevangenen deden alsof het niet hun eigen vrienden en landsgenoten waren. Ze waren erg onverschillig en deden net als een slager doet met zijn vlees en been.

De gesneuvelde Engelse korporaal werd in de namiddag begraven. Vele mensen brachten bloemen naar zijn graf en er verrees een kruis voor hem die zich zelf gaf, die zo ver van huis voor onze vrijheid gevallen was....."

KINDERSPELEN 2

Harry Coppens

Nogmaals de klap- of schietbus

In het decembernummer van 1992 ben ik hieromtrent onvolledig geweest, waardoor het overkomt alsof de Rosmalense schietbussen ook van een stuk rondijzer (de klapbus van Wil Croonen en zijn trawanten, waarmee ongewenste belagers van het vrouwelijk schoon werden afgeschoten) gemaakt waren. Als grondstof voor onze schietbus maakten wij gebruik van het hout van de vlierstruiken. Bij iedere boerderij uit die jaren was deze grondstof ruimschoots voorhanden.

In de maanden juni en juli was (is) hij een opvallende verschijning als hij zich opgetuigd had (heeft) met tuilen welriekende witte bloesem. Deze werd vaak geplukt, gedroogd en afgetrokken tot een geneeskrachtige thee, een medicijn dat o.a. werd gebruikt bij ontstoken of getrokken tanden en als populair zweetmiddel. De glanzende bessen rijpen in de herfst en zijn dan zwart of paars van kleur. Deze werden (en worden nog) geplukt en verwerkt tot vlierjam, vliersap, vlierwijn en vliergelci.

Onze schutters waren echter alleen geïnteresseerd in het hout en wel in dat van een bepaalde dikte. In het midden ervan bevond zich het merg (vlierpit genaamd) dat verwijderd werd. En hiermee was ons schiettuig gebruiksklaar. Van het

vervaardigen en fabriceren van de ammunitie hebt U al in het vorige nummer kennis kunnen nemen.

Kruislesje

Dit werd gespeeld door een groep kinderen (meestal jongens). Een van hen werd de tikker. Deze noemde de naam van een van hen en zette de achtervolging op hem in. Vanuit de groep poogden jongens steeds weer de denkbeeldige lijn tussen tikker en 'slachtoffer' te doorkruisen. De tikker moest dan afzien van zijn jacht op zijn slachtoffer en achter het nieuwe slachtoffer aan, dat op zijn beurt weer kon rekenen op de hulp van zijn medespelers. Dit veelvuldig wisselen van slachtoffer was zeer afmattend voor de tikker. Lukte het hem echter er een te tikken, dan nam deze de rol van tikker over.

Verstoppertje (Buut, buut vrij)

De zoeker stelde zich op tegen een van te voren bepaald gedeelte van een muur van een huis of anderszins en begon met de handen voor zijn gesloten ogen hardop tot 100 te tellen. Meestal telde men alleen de tientallen en vervolgens van 1 t/m 10. Hierna werd er door hem geroepen "Wie niet weg is, is gezien", en nam de opsporing zijn aanvang. In die tijd moesten zijn medespelers zich weten te verstoppen. Dan kon de zoektocht beginnen. Zo gauw hij iemand ontdekte (bijv. Jan), liep hij zo snel mogelijk naar zijn startplaats, tikte met zijn vlakke hand tegen de muur en riep: "Buut, buut, Jan." Was deze persoon echter sneller en eerder bij die muur, dan tikte hij tegen de muur en riep dan: "Buut, buut vrij."

De zoeker (speurder) moest constant de hele omgeving in het oog houden en moest steeds verder van zijn startplaats verwijderd op zoek. Ging hij ver naar links, dan sprong plotseling iemand van rechts uit zijn schuilplaats te voorschijn en rende op topsnelheid naar de bewuste muur om zich luidkeels vrij te "buten".

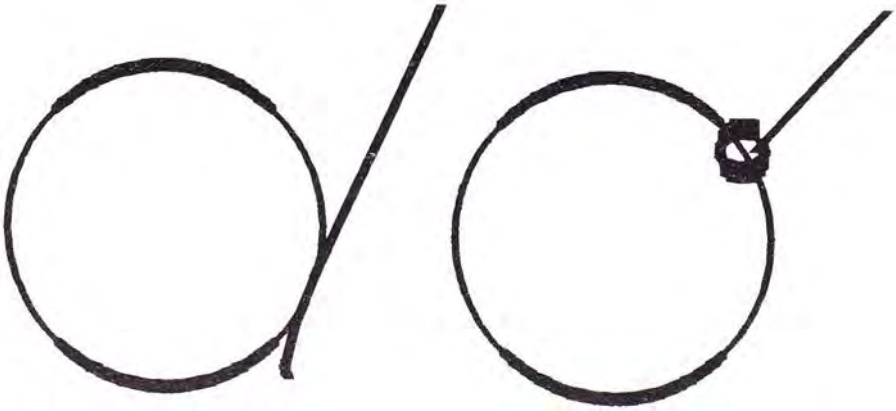
Verlossertje

Bij dit spel ging men ook uit van een tikker die opereerde vanuit een vrij kleine afgebakende ruimte, die aan een muur grensde. De getikte moest zich naar deze ruimte begeven. Hij kon echter bevrijd, verlost worden door medespelers van buiten de ruimte, ook wel haan genoemd. Deze moest dan de opgeslotene uit de kring 'trekken', waarbij de gevangene zijn volle medewerking verleende. Werd de verlosser echter getikt, dan werd hij ook in de haan opgesloten.

De tikker met zijn dubbele taak, nl. het tikken en tegelijk het verhinderen dat de getikten werden verlost, vereiste veel tactisch vernuft en eveneens veel energie.

Repen

Voor dit spel gebruikte men meestal een fietswiel zonder spaken en een passend stuk hout. Dit hout werd in de lengte tegen de velgen van het wiel geplaatst en kon met lopen (op een drafje) begonnen worden. In plaats van een wiel gebruikte

men ook soms een massieve ijzeren ring van dezelfde grootte die door middel van een ijzeren staaf met oog kon worden voortbewogen (zie plaatje).

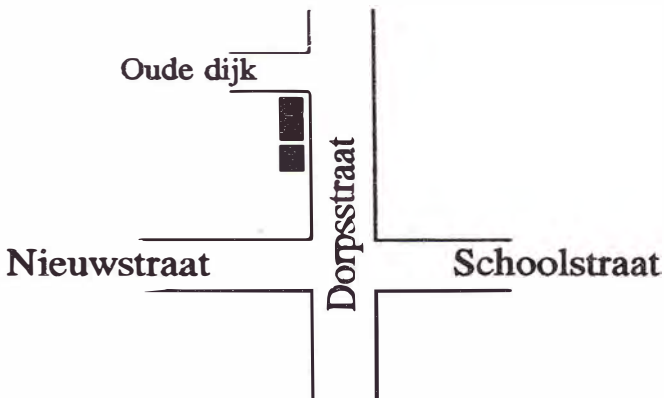
Wordt vervolgd.

EEN FOTO

Ter verlichtiging van ons blad volgen hier een foto met een bidprentje van Jantje van Nuland en Pietje Blom.

Op de foto zien we moeder Pietje v. Nuland-v.d. Donk (beter bekend als Pietje Blom) rechts met haar zoontje Jantje v. Nuland.

Jantje v. Nuland 12-8-1939 - 7-6-1942.

Pietje v. Nuland-v.d. Donk 27-7-1904 - 8-11-1942

De foto is gemaakt in de Dorpsstraat. We zien links de (afgebroken) boederij van Joost van Nuland en de woning van Bertje v.d. Donk aan de splitsing Oude Dijk.

Gedenk in uwe godvruchtige gebeden
de Ziel van Zaliger

Petronella van der Donk,

Echgen. van Hendricus van Nuland,
geboren te Rosmalen 27 Juli 1904 en al-
daar onverwacht overleden 8 Nov. 1942,
nog voorzien van de HH. Sacramenten.

Gelijk het den Heer behaagd heeft,
zoo is het geschied; de Naam des
Heeren zij gezegend!

Leven en dood, beide zijn van God:
wees indachtig dat de dood niet toeft
en dat 't leven voorbijgaat als een rook.

Alle vleesch veroudert als een kleed,
en het is een overoude wet: „Gij moet
sterven.“ Als der bladeren loof aan den
groenenden boom — het eene valt af
en het andere ontspruit — zoo is het
met het geslacht van vleesch en bloed:
de een sterft en de ander wordt geboren.

Geen offer wordt tevergeefs gebracht
en de grootte van het offer bepaalt de
grootte van het loon: het offer van haar
leven, schijnbaar vergeefs, zal voor deze
trouwe, godsdienstige en goede Moeder
haar eeuwige glorie zijn.

Geliefde Echtgenoot, God bemint ons
en Hij zal U niet verlaten. Vertrouw op
Hem en blijf mij liefhebben in onze kin-
deren. Leef nog gelukkig met hen en
voor hen, tot weerziens!

Dierbare kinderen, Onze Lieve Heer
roept mij en dan moet ik komen. Blijft
braaf dan zult gij eens komen waar
ik ben. Bidt voor mij, allen die mij
bemint! Mijn Jesus, barmhartigheid.

N 1425

SPONSORS

De uitgave van Rosmalla is mede mogelijk door de financiële steun van:

Abelen BV, Makelaarskantoor, Burg. Mazairaclaan 2, Rosmalen
Badbode Van Grinsven, Raadhuisstraat 4c, Rosmalen
Berg Autobedrijf, G. v.d., Hintham 162, Rosmalen
Berg Autoschadebedrijf, G. v.d., Hintham 160, Rosmalen
Bouwman, Oliehandel, J., Tweeberg 1, Rosmalen
Creij & Van Hoek BV Grond- weg- en waterbouw, Huisbergenweg 6, Rosmalen
E.T.I. Bureau Linnenbank BV, Stationstraat 13, Rosmalen
Foto Stijntjes, Molenhoekpassage 5, Rosmalen
Gebouwenservice H. Pennings & Zn BV, Europaplein 14, 's-Hertogenbosch
Gloudemans BV, W., Hintham 117, Rosmalen
Heijmans BV, Ver. Bedrijven, Graafsebaan 13, Rosmalen
Hoedemakers en Zonen BV, Aannemersbedrijf P., Hintham 68, Rosmalen
Huijbregts en Peters Notarissen, Hoff v. Hollantlaan 5, Rosmalen
Jaropa Holding BV, J. Stienstra, Bruistensingel 100, 's-Hertogenbosch
Lambermont Assurantiebedrijf, A., Burg. Woltersstraat 1, Rosmalen
Lotus BV Plumveeslachterij, Biestkampweg 2, Rosmalen
Mierlo, Advocatenkantoor van, Pioenroosstraat 20, Rosmalen
Modecentrum C. van de Graaf, Dorpsstraat 10, Rosmalen
P.B.O. Bouwbedrijf BV, Tuinstraat 6, Rosmalen
Pennings Bouwmaatschappij BV, H., Sportlaan 21, Rosmalen
Pennings en Zonen Bouwbedrijf BV, H., Dorpsstraat 4, Rosmalen
Piels, Technisch installatiebedrijf, Friezenstraat 7, Rosmalen
Rabobank Rosmalen, Raadhuisstraat 1, Rosmalen
Reijmers Schoenen BV, Past. van Thiellaan 8/10, Rosmalen
Timmers BV Bouwbedrijf, Heikampweg 6, Rosmalen
Uden BV, Aannemersbedrijf A. v., Vliertwijksestr. 38c, Rosmalen
Verstappen Handelonderneming BV, Kloosterstraat 5a, Rosmalen
Verstegen Schilderwerken BV, Oude Engelseweg 3a, 's-Hertogenbosch
Villa Fleurie, De Driesprong, Rosmalen
Voets Weg- en Waterbouw, Gebr., Pinksterbloemstraat 4, Rosmalen

---

INHOUDSOPGAVE

Van de redactie	1
Oost- en West-Brabant	2
De naam Hintham toponymisch-bibliografisch toegelicht	3
Werkgroep archivering deed verslag	7
's-Hertogenbosch arrogant	9
Van klooster tot psychiatrisch ziekenhuis 3	12
Sintematijs	16
Het testament van Dirk van Venrooij en Margriet Siepkens 1793	19
De bevrijding van Hintham 2	23
Kinderspelen 2	28
Een foto	30
Sponsors	32

IN HET VOLGENDE NUMMER O.A.

Na de oproep op deze plaats in het vorige nummer hadden we gehoopt zoveel artikelen te hebben dat we niet alles hadden kunnen plaatsen en hier het een en ander hadden moeten vermelden. Onze hoop bleek ijdel. De volgende keer hopelijk beter!